

איך ניצלו חיי מהפיגוע בבית הכנסת "למנשה" וזיכרונות העלייה מדמשק דרך הים.

מאת: משה חֶצְבָּנִי

שנבהלתי מאוד ושמעתי צעקות וזעקות של אנשים. ירדתי מיד מהגג, והתחלתי לחפש את הוריי, אך לא מצאתי אותם. מאוחר יותר התברר, שאבי עזר להוציא פצועים, ואף חיפש אותי בין ילדי המקהלה הנפגעים בבית הכנסת, אך לא מצא אותי. איתרע מזלי - כי הרימון שנזרק ע"י המחבלים נפל בדיוק על הכסא הקבוע שלי בבית הכנסת, וגרם להרצחם של 14 ילדים ו-10 מבוגרים, ובהם דודי חיים. ופצועים רבים (ראה תיאור יותר מורחב במחקרו של אברהם לאטי בגיליון בעמודים 44 עד 47).

לאחר ההפצצה, החליטה ממשלת סוריה להתיר ליהודים לצאת מסוריה ולעלות לארץ ישראל. זה היה למראית עין ולתקופה קצרה מאוד.

יום אחד הגיעו שני אוטובוסים - וכמובן שרציתי מאוד לעלות עליהם ולהצטרף לקבוצה העולה לארץ ישראל. אך אמי התנגדה ולא הסכימה שאעלה לישראל לבד. הובטח לי ע"י הוריי, כי נתארגן ונעלה כולנו יחד לארץ ישראל.

המצב בסוריה הלך והחמיר: את הגברים אסרו בבית כלא (אַלְמָאָה) הידוע לשמצה, וביניהם כמובן אסרו גם את אבי חביב. המשפחות היו חייבות לדאוג לארוחות האסירים. ולכן אני בהיותי ילד קטן זרזי ומהיר, נשלחתי להבריח אוכל לכלאו של אבי.

ובכל זאת מתארגנים לעלות לארץ-ישראל

בשנת 1951 שתי אחיותיי, סלי ועליזה, שהיו בערך בנות 16 ו-19, הוברחו באמצעות מבריחים, תמורת כסף כמובן, לישראל. ידוע לי כי בדרך היה, ניסיון, לחטוף את אחותי סלי, אך אבי הצליח למנוע זאת.

אחותי הצעירה מרים, חלתה באפנדיציט וד"ר חצבני (שהיה חלק ממשפחתנו) המליץ לנו, שלא לאשפזה בבית חולים בדמשק, שכן סיכוייה להחלים בו היו קלושים ביותר. הוא המליץ לקרר את מקום הדלקת בגופה, עד שנגיע לישראל - למלא אחר המלצתו ולמען בריאותה של אחותי נאלצתי להבריח עבורה כל יום רבע "בלוק" של קרח שעצר את התפשטות הדלקת.

נולדתי בשנת 1939, חודש מרץ (חג פורים), מקום הלידה בבית - חֶאֲרַת אַלְיָהוּד / הרובע היהודי בדמשק, בן לחַבִּיב וְשִׁפְרָה חֶצְבָּנִי, אח לְסָלִי, עליזה ומרים. ידוע לי על אח נוסף בשם נסים שנפטר בעודו ילד, מסיבה שאינה ברורה, ואני איני זוכר אותו.

עד שנת 1948 חיינו בסוריה. אבי חֶבִּיב עסק במסחר, ברשות המשפחה הייתה חנות מכולת. אמא הייתה עקרת בית. בימים ההם לא הרגשנו כל התנכלות או אנטישמיות. החיים היו נורמאליים והתנהלו על מי מנוחות...

בשנת 1948, עם תחילת מלחמת השחרור בארץ ישראל, החלה האנטישמיות להתגלות בסוריה במלוא עוזה. התחלנו להרגיש גילויי רדיפות ושנאה.

גרנו ב"בית לְמַעֲלָם", (בית על שמו של בעל הבית-שהיה מורה). קומפלקס של מספר חצרות. מתקופת המנדט הצרפתי, שהיה מפואר, עם קשתות אבן ובריכות רחצה. היו בו גם עצי פרי כמו: פפאיה, משמש, תאנים, ותותים...

לנו היה חלק מהחצר (פאטיו), בחצר הראשונה גר דודי סלים (אח של אבי חביב) ובני ביתו (ברבות הימים חלקם עלו לישראל וחלק אחר הגרו למקסיקו). בחצר האמצעית גרו, משפחת דִּיב (זאב) סֶתֶתִיָּהּ ובני ביתם. אנחנו גרנו בחצר הפנימית, במקום שהיה בו גם בית מדרש, שבו מאוד אהבתי להתפלל בימי החול. אך בערבי שבת נהגתי להתפלל בבית כנסת "לְמַנְשָׁה", שכן כל ילדי כל כיתתי שרנו במקהלת בית הכנסת את זמירות השבת. כל ילדי המקהלה, נהגנו לשבת בשורה אחת - כי היינו כולנו בני אותה כיתה. מאחורינו ישבו המבוגרים. בלילות שבת ובימי שבת וחג בית הכנסת היה מלא עד אפס מקום ובימות הקיץ אף נהגו גם לעמוד בחוץ...

איך בנס, ניצלו חיי

זכור לי היטב - כשהגעתי לגיל שש שנים - לא רציתי ללכת כהרגלנו לבית הכנסת. על כך אמי כעסה עליי מאוד, לחצה ולא ויתרה לי... החלטתי לברוח מהבית, ולמעשה עליתי והתחבאתי על גג הבית (עַלְלֶסְטוּח). כעבור כחצי שעה שמעתי פיצוץ אדיר, שהרעיד את כל הבית. כמובן

עד לפני הזריחה, שכן אם לא כן אנו עלולים להיתפס ע"י הסורים, שיודעים על בריחותיהם של יהודים דרך הים לישראל.

כמו כן, נאמר לנו שאי אפשר לקחת איתנו כל ציוד שהוא, ולכן נאלצנו ללבוש בגדים על בגדים, וכל אחד הורשה לקחת רק תיק אחד בלבד.

על סירה אחת העלו את אמי ואת אחותי ועל הסירה השנייה העלו את אבי ואותי, כששתי הסירות מחוברות אחת לשנייה ע"י חבל - סירה אחת עם מנוע והשנייה ללא מנוע. אבי ואני היינו בסירת המנוע.

על מנת להגיע מחוף צידון לחוף ראש הנקרה נדרשנו לשוט ולהגיע ללב ים. ואז, לפתע בלב ים, המבריחים שחררו את החבל בין שתי הסירות. ואז הסירה - ללא מנוע בה היו אמי ואחותי, למעשה, נפרדו מאתנו. אבי, שהרגיש שמשהו לא מתנהל כשורה, כפה את כוחו על המבריח ואילץ אותו להחזיר את סירת אמי ואחותי חזרה לחוף.

כתוצאה מעוצמת המנוע והעשן, אני התחלתי להקיא בסירה, והמבריח שנגעל, דרש מאבי לזרוק אותי למים, כדי שאטבע ולא אסגיר את הסירה. אבי, גילה מיד תושייה, הכניס את ראשי בין בגדיו וביד אחת שלט על הגה הסירה והחל מכוון אותה. כמו כן ביקש מהמבריח להוריד את עוצמת המנוע והעשן על מנת להקל עליי.

משהגענו אל סירת אמי ואחותי, כבר היה קרוב לזריחת הבוקר. זיהינו את גבול ישראל, ואף את אותות הסימון להגעה לחוף ישראל. אבי הסביר לי, שאכן זוהי ישראל והאיתותים מגיעים מחיילי צה"ל. עם הגיענו לחוף קיבלו אותנו חיילי צה"ל, שרשמו אותנו כעולים.

אנו באנו ארצה

מיד בהגיענו לראש הנקרה החלה אמי כמובן, לחפש את אחיותי, ונאמר לה ע"י אנשי הסוכנות היהודית שהן מתגוררות בשכונת התקווה בתל אביב. עוד באותו יום נסענו לכיוון שכונת התקווה, ושם נפגשנו עם אחיותי והשמחה רבה... את חגיגת הבר המצווה חגגתי באופן רשמי בארץ ישראל, שהייתה אז נתונה ב"תלמוד תורה", ואחותי מסיבת הבר-מצווה שלי נהנתה כל המשפחה המורחבת שהתאחדה ממנת אוכל עשירה יותר מהרגיל.

כיום, אני נשוי לאסתר, לבית כהן דוד ושרה, אב לארבעה וסב ל-9 נכדים, מתגורר בחולון.

אמי, שהתגעגעה מאוד לאחיותי - שכאמור כבר עלו ארצה - לחצה על אבי למצוא פתרון מידי, שכן ממשלת סוריה הכבידה ידה על היהודים ומנעה את יציאתם מעל 3 ק"מ מהרובע היהודי, ואף הטילה עונשי עינויים ואפילו מוות למי שינסה לברוח.

בדיון משפחתי, הוחלט שנצא בזוגות: אמי ואחותי, אבי ואני, כשאלינו יצטרף גם יוסף חצבני ז"ל (בן דודי), שכל משפחתו הייתה כבר בישראל. ואז, בהפרש של לילה אחד מהשני, ברחנו מדמשק לבירות וקבענו להיפגש בבית דודתי (אחות אמי) לטיפה חפץ, שהתגוררה שם ברחוב ואדי ג'מיל.

את הדרך לשם, עשינו תחילה במונית עם מבריח ערבי, עד לגבול סוריה-לבנון. מהגבול הלבנוני, לאחר שנפרדנו מנהג המונית, המשכנו ברגל לכיוון בירות עד בית דודתי, שם נפרד מאתנו בן הדוד יוסף, היות ואנו - אבי ואני - נאלצנו להמתין לאמי ואחותי, שיצאו לכאן, לילה אחריו. יוסף, למען הזהירות, טרם יציאתו לישראל, השביע אותנו שלא נחפש אותו או נשאל עליו. (למעשה נפגשנו אתו שוב רק בישראל).

אמי ואחותי "נעלמו" בסוריה ע"י דודי סלים, שהחביא אותם אצל משפחה ערבית למשך יממה אחת. ואז כשאותו נהג מונית שלקח אותנו יום קודם, חזר מהגבול, הסיע גם את אמי ואת אחותי עד לבית דודתי לטיפה בבירות. שם נפגשנו שוב ארבעתנו יחד.

השהייה בבירות

בבית דודתי שהינו למשך שבוע, ואז הובהר לנו שלא ניתן יהיה בימים אלה, להמשיך כמתוכנן, לברוח, לארץ ישראל. הוריי החליטו לשכור דירה, עד שהמצב ישתפר לאפשר לנו השלמת העלייה ארצה. לפרנסת המשפחה אבי עבד בבית חרושת של עורות. בבירות נאלצנו לשהות למעשה כשנה, שם למדתי אני ב"תלמוד תורה", ואחותי מרים למדה בביה"ס "אליאנס". באותה תקופה שמענו, כי בני משפחת לוזייה, שהכרנו עוד מסוריה, הוטבעו בים כשניסו לברוח לארץ ישראל.

עולים ארצה דרך הים ותלאות ההפלגה

הימים חולפים להם באיטיות, ואני כבר כמעט בן 13 שנים, ולפני הבר המצווה שלי. לפתע, קיבלנו מהסוכנות היהודית, הודעה מפתיעה, שעלינו מיד לעבור ל"צ'יידה" לעיר שקרובה לחוף הים - היא צידון.

בצידון, בשעת לילה מאוחרת, הגיעו אלינו שני דייגים, שכל תפקידם היה להעבירנו משם לראש הנקרה בישראל. הוסבר לנו שכל המעבר לישראל חייב להתבצע במהירות